

Josep Piñol i Rosa Escala, arquitectes

LA RESTAURACIÓ DEL MONESTIR DE SANT SEBASTIÀ DELS GORGS

RESUM

Sobre els principals aspectes històrics i artístics del conjunt de Sant Sebastià dels Gorgs, les diverses intervencions portades a terme en les darreres dècades i l'actual projecte de manteniment i protecció.

ABSTRACT

This article deals with the main historic and artistic features of Sant Sebastià dels Gorgs, the various refurbishments made in the last decades and the current project of conservation and maintenance.

El monestir de Sant Sebastià del Gorgs és un dels conjunts eclesiàstics de l'Alt Penedès amb més valors històrics, artístics i culturals, únic amb monumentalitat i antiguitat. Fundat com a abadia benedictina, després convertit en priorat i avui església parroquial, va tenir una gran importància en el desenvolupament de la comarca i, concretament, de l'indret.

Està situat al nucli urbà al qual li dona nom, just a l'entrada de la població, pel sector sud-oest, per on és travessat per la carretera. El poble és voltat de grans extensions de vinya, està format per una trentena de cases i cinc masies, al costat del torrent dels Gorgs, afluent de la riera de Lavernó, que avui separa els termes d'Avinyonet del Penedès i Subirats.

Avui, l'ocupa l'església parroquial, en una posició privilegiada, on destaquen la torre-campanar i el claustre. Es també una fita que configura una imatge paisatgística d'interès.

El conjunt monumental del monestir està format per:

- L'església de nau única, amb una capella lateral al costat nord, i una sagristia adossada al presbiteri, sobre la qual s'aixeca el campanar, de tres pisos.
- El claustre del monestir, del qual es conserven tres ales, s'adossa a la façana de migdia de l'església.
- Les antigues dependències monacals, englobades en bona part en dos edificis que tanquen el claustre pels costats sud i oest, respectivament.
- L'entorn del monestir, delimitat en part per un antic mur de pedra, del qual es conserven petits trams. Inclou el cementiri i la plaça d'accés, al NO.

Les construccions adossades a l'església per tramuntana, sud i ponent, deixen lliure l'absis i el campanar a llevant. Als peus de l'església, a ponent, és on hi ha l'accés principal, a través d'unes escales ascendents fins a una plataforma o plaça inclinada.

A la banda nord hi ha el cementiri parroquial, amb 32 nínxols, tancat per un mur atalussat de pedra seca (són les pedres que van sobrar de la transformació del cementiri original en plaça).

A la banda sud hi ha la porta d'entrada al claustre, limitat per l'edifici de les dependències annexes del monestir (avui biblioteca i sala d'exposicions), ca l'Isidret i cal Pujol.

A l'extrem sud-est del conjunt i, entre el mur sud del campanar i el baluard de cal Pujol, hi ha una porta que dona accés al claustre per llevant.

Davant del frontis nord de l'església s'aixeca ca l'Aurèlia, dificultant la visió. Hi ha un espai entre ambdós edificis que, en altra època, era un corredor obert.

El monestir de Sant Sebastià dels Gorgs. 2008 (foto Piñol Escala).

LA RECUPERACIÓ DEL MONESTIR

L'estat actual del monestir de Sant Sebastià dels Gorgs és el resultat de les diferents etapes constructives durant el curs de la seva llarga història, de gran complexitat estilística, oferint un interès especial als investigadors. De fet, es pot afirmar que no ha estat mai un conjunt del tot acabat. Tal com sol passar en edificis de gran magnitud, costa arribar a l'últim estadi, el de l'obra acabada.

Durant la segona meitat del segle XX és quan el conjunt pren la fesomia actual, amb diverses actuacions en les quals la Diputació de Barcelona és la principal protagonista.

Entre 1962 i 1963 es fa la primera intervenció del Servei de Conservació i Catalogació de Monuments de la Diputació de Barcelona: es desmunten parcialment les dependències que cobrien el claustre i s'enderroca parcialment la rectoria al costat del campanar. Es construeix un cercol perimetral de formigó a l'última i a la penúltima planta de la torre, per donar-li més estabilitat estructural. Es refonamenten parcialment el campanar i un contrafort del presbiteri. Es repiquen les parets interiors del presbiteri i es modifica la posició de l'altar. També es recuperen les finestres geminades del segon pis del campanar.

La segona intervenció del Servei de Conservació i Catalogació de la Diputació de Barcelona és entre els anys 1971 i 1976, atorgant-li la fesomia actual: es recupera l'ala del claustre, dins la propietat veïna; s'enderroquen l'escala de pedra i les dependències annexes que cobrien el claustre i les restes de la rectoria. Es rebaixa, aproximadament en 1,5 m, l'alçada de la dependència annexa actual a fi de donar més visibilitat a la torre-campanar des de la plaça. Es repica la façana principal de l'església i es recuperen alguns portals i finestres tapiats. Es desmunten les ales nord i ponent del claustre, prèvia numeració de les pedres, i es munten posteriorment. S'acaba de repicar l'interior de la paret de migdia.

Durant els anys 1976 i 1977 s'explana la plaça del davant i es construeix el mur perimetral, escales i paviment, i es redueix el recinte tancat del cementiri.

Més endavant, per part de la parròquia, s'hi van realitzar algunes obres. Es va voler donar sensació de capella a la sagristia, amb un espai més alçat, a manera de presbiteri, i van eliminar-se dos dels tres graons de la zona de l'altar de l'església.

Des de 1979, a part de les celebracions litúrgiques, l'església, el claustre i les dependències annexes són el lloc de diversos actes socials: exposicions, representacions teatrals, concerts, recepcions, conferències, etc, tant d'àmbit local com comarcal.

Entre 1998 i 1999 es condiona una sala de les dependències monacals per a exposicions i s'anivella el pati del claustre entubant la rasa de desguàs.

A instàncies de l'Ajuntament d'Avinyonet del Penedès, durant l'any 2000, el Servei de Patrimoni Local de la Diputació de Barcelona reprèn parcialment les obres al campanar, i s'acaben el 2002. Es netegen i s'estabilitzen els elements bàsics i estructurals del campanar (reparació de la coberta, consolidació dels sostres originals i restauració dels emmotllats decoratius de guix del sostre del segon pis).

Al novembre del 2003 es descobreix una sitja, excavada al subsòl del claustre, fins al moment desconeguda. És datada als segles XVIII-XIX, segurament del moment en el qual s'hi construeix un habitatge rural. Les dimensions són de 246 cm de panxa, 84 cm de fons, 138 cm de boca i 414 cm de profunditat, i tapada per una pedra de molí. Per garantir la seguretat es va omplir de sorra.

Restauració del segon pis del campanar. 2002 (fotos Piñol Escala).

UN PROJECTE PER AL MANTENIMENT I PROTECCIÓ DELS ESPAIS

Al juliol del 2003, la Parròquia de Sant Sebastià dels Gorgs, autoritzada per l'Arquebisbat de Barcelona, va signar un conveni amb l'Ajuntament d'Avinyonet del Penedès, segons el qual es feia una cessió d'ús al municipi per un període de 15 anys, durant els quals l'Ajuntament gestionaria la restauració i difusió del conjunt.

El primer fruit d'aquest conveni és el "Projecte de Restauració del claustre i accés al campanar del monestir de Sant Sebastià dels Gorgs", promogut pel Servei de Patrimoni Local de la Diputació de Barcelona.

La finalitat d'aquest projecte és aconseguir una intervenció que tingui en compte, en tot moment, els requeriments de funcionament dels seus elements i els condicionants de l'arquitectura preexistent i sobretot la seva problemàtica física i estructural i poder assegurar la seva conservació i pervivència a les futures generacions.

La intervenció contempla la restauració del claustre i accés al campanar del monestir de Sant Sebastià dels Gorgs a Avinyonet del Penedès, amb el reconeixement d'aquests elements, vinculant-los a la història, resolent la seva problemàtica física i estructural per tal de garantir el correcte manteniment i propiciant el futur accés, la visita i la contemplació d'aquest patrimoni monumental de la població, i de la comarca.

El principal objectiu d'aquest projecte és definir les obres més necessàries i urgents a realitzar en el monument. Es basen, sobretot, en el manteniment i la preservació de la fàbrica existent i dels principals elements escultòrics, sent el cobriment del claustre la decisió més contundent i alhora evident, a causa de la seva inexistència, per tal d'evitar al màxim el deteriorament natural del treball escultòric.

Per altra banda, cal resoldre l'accés al campanar, també inexistent, i així poder fer el manteniment i seguiment de les prestacions dels elements estructurals, funcionals, i d'intrusions d'ocells.

Ambdós objectius s'entrellacen, doncs, són alhora coberta i accés. Formen part d'un recorregut que permet anar observant el monument des de diferents punts. El recorregut per l'interior de la torre vindrà enriquit per la descoberta, sempre insòlita i revaloritzada, del paisatge a través de les finestres geminades, fins arribar a la planta superior on el domini panoràmic de l'entorn és total.

Tant el cobriment del claustre com l'accés al campanar són incorporacions noves a la fàbrica del monestir. Com elements nous cal plantejar-se la incorporació, també, de noves formes i nous materials, pensant amb la funcionalitat i amb el realç de la fàbrica antiga.

A l'hora de la intervenció s'adopten criteris com: incidir el mínim en la fàbrica antiga i discreció en els nous elements i materials proposats per tal de no interferir en la comprensió del monument

i sobretot en les restes existents. D'aquesta manera la nova construcció segueix la pròpia lògica estructural i funcional, resolent, alhora els objectius previstos, de cobriment i d'accés.

La decisió de cobrir el claustre amb un pla horitzontal defineix el mínim volum cobert, té les funcions de cobriment i de pas, i alhora incorpora l'accés i és el suport de l'escala per ascendir a la torre-campanar.

El claustre no forma un conjunt unitari, cada ala té una alçada i composició diferent. L'ala de llevant i parcialment la de ponent queden tallades pel mur mitger de cal Pujol.

Com en la resta del conjunt, no hi ha indicis prou clars sobre com seguir una reconstrucció històrica fidel del que podria haver estat el claustre del monestir, si és que havia existit mai de forma completa. Però, no obstant això, hi ha la urgència d'evitar al màxim el deteriorament natural dels elements escultòrics.

L'accés a la coberta del claustre es situa en l'ala del pati de més amplada, adossat a l'edifici annex que conté espais complementaris, tapant parcialment una paret de relatiu interès històric i arquitectònic.

L'escala per ascendir al campanar, juntament amb els altres elements que complementen l'accés, és entesa com un element de mobiliari.

Els accessos als diferents espais del monument es situen d'acord amb l'ús actual del conjunt i de l'entorn, respectant al màxim la localització dels existents. Així s'ha previst l'accés al claustre, directament des de la plaça i la relació amb l'església, des de l'era de Cal Pujol, tenint en compte el pas a través que funciona en casos de festes locals, en què el recinte del claustre queda obert al públic.

Des de la plaça es podrà accedir a través del portal actual que inclou uns graons per salvar el desnivell. Aquest accés vindrà reforçat per un element nou, en forma de balcó cobert, a la planta superior. L'altre accés des de la plaça serà a través de la recuperació del portal tapiat, situat al mateix nivell que el portal d'accés a l'església.

També s'han respectat els usos que actualment tenen les dependències monacals a les quals s'accedeix des del claustre.

En tot moment, el projecte ha tingut en compte el recorregut del visitant, perquè pugui anar observant el conjunt del monument, sent la torre-campanar l'element arquitectònic més emblemàtic.

Projecte de cobriment del claustre i accés al campanar. 2008 (Piñol Escala).

BIBLIOGRAFIA. Llibres i articles

- ESCALA I MOYÉS, Rosa M.; PIÑOL I PUIG, Josep. «El conjunt monàstic de Sant Sebastià dels gorgs». *Gran Penedès*, núm. 27 (desembre 1991), p. 3-6.
- LACUESTA CONTRERAS, R. Restauració monumental a Catalunya (segles XIX i XX). Les aportacions de la Diputació de Barcelona. Barcelona: Diputació de Barcelona, novembre 2000.
- «Patrimoni de tots» [editorial]. *Olerdulae* [Butlletí informatiu del Museu de Vilafranca], febrer 1977.
- PLADEVALL FONT, Antoni; ADELL, Joan-Albert; ESPAÑOL, Francesca. El Monestir de Sant Sebastià del Gorgs. Barcelona: Artestudi, 1982, 230 p.
- «Sant Sebastià. Conversa amb l'arquitecte vilafranquí Josep Brugal». *Olerdulae* [Butlletí informatiu del Museu de Vilafranca], febrer 1977.
- SOLÉ I BORDES, J. «Sant Sebastià dels Gorgs en la seva història», *Olerdulae* [Butlletí informatiu del Museu de Vilafranca], febrer, 1977.
- Arxiu Antoni González
- BRUGAL PIÑOL, Josefina. *El monestir de Sant Sebastià dels Gorgs*, 1984.
- PÉREZ SÁNCHEZ, Miquel (dir.); GELABERT I MURIANA, Albert; SANAHUJA I TORRES, Dolors. *El monestir de Sant Sebastià dels Gorgs (Alt Penedès)*, 2 vol., Servei de Catalogació i Conservació de Monuments, 1982.
- PIÑOL PUIG, Josep. *Informe arquitectònic de l'antic monestir de Sant Sebastià dels Gorgs*, setembre 1981.
- GIMÉNEZ TOMÁS, D.; SOLANO MARTÍN, V. *Monestir de Sant Sebastià dels Gorgs*.
- Aixecament de plànols i estudi històric i patològic*, Barcelona 1998. [Treball de fi de carrera supervisat pels tutors Santiago Canosa Reboredo i Joan Serra Santasusanna. Plantes, alçats i seccions a escala 1:50].